

ROZDZIAŁ VI.

TAB:
V.

O ROZMIARZE BITWY, I JAK IEY PLANĘ
ROZPORZĄDZIĆ.

§. 343.

ZE wszystkich planow wojennych, żaden prawie nie jest woyskowemu pożyteczniejszym ani bardziey nauczającym, nad plan doskonały stoczoney bitwy, gdy ten dokładnie i dobrze jest odrysowany, Jeżeli iej wydanie nie jest zupełnie przypadkowym, zawiera częstokroć resultatum wszystkich obrotow kampanii. A by też iej skutek nie roztrzygnął wojny lub pokoju, wpływa jednak jeżeli nie aż do końca wojny, to zapewne do tymczasowey lub po niey następującej kampanii.

Tu jest teatrum, na który wodzowie wstępują, ważna chwila, która ich wielkość, powagę i chwałę wyznacza; i

TAB: od ktorey całych narodow i kraioŭ los
V. częŭtokroć zawisł.

§. 344.

Nie zawsze odpowiada skutek bitwy, dobrze rozporządzoney i do ſamego wykonania doprowadzoney planie by teŝ nayspoſobnieyſzego wodza. Niepodobne do przewidzenia, małe częŭtokroć zdarzenie, ktorego uŝycie granice ſity iego przechodzi, dobrze zaŭŭżone zwy. cięŭstwo wydrzeć mu moŭe, a ku temu odwrócić, ktory ſwym poŭŭpowaniem, naymniey godnym ſię ſtał iego.

Głóŭ publicznoŭci, ſądzi o zdolnoŭci wodza, i ŭółnierzy meŭtwie, iedynie podług ſkutku, nie wchodząc w przy. czyny, ktore go ſprawily. Woŭŭtkowy tylko z uwagą zaŭtanawiający ſię, nie podpisyie lekkomyŭŭlnie wyroku tego ſądu. Dochodzi wprzod prawdziwych przyczyn, zwraca ſię do poczátku kampanii, i daley ieŭŭczcie wŭŭecz, zwaŭa z obu ſtron czynione obroty, ſądzi o nich podług prawideł woiennych, roŭnoŭci okolic, i okolicznoŭci zwiąŭzku. Dla Officyera, woienne iuŭ iakieŭkolwiek

wiadomości posiadającego, nic nie jest TAB: bardziej nauczającym iak gdy ma spo- V. sobność sam zwiedzić place bitwy, i one z planem w ręku, i w towarzystwie okolicy świadomego człowieka, objaśnić, a obu stron odprawione obroty na samymże miejscu wyexaminować. Do tego zaś nieuchronnie są potrzebnymi dobre i dokładne planty bitw, dobre karty, aby obeyrzeć można obroty i marsze, i językiem wojskowym ułożone prawdziwe opowiadania zdarzeń przypadłych; w te tedy nadewszystko opatrzyć mu się potrzeba.

§. 345.

Ważność więc i pożytek planow odprawionych bitw i potyczek, w czasie wojny, tym większą za sobą pociągają potrzebę, aby te z większą jeszcze pilnością, iak inne wojenne planty i karty, wymierzonymi i ryfowanemi były.

W gorzytych zwłaszcza okolicach, powinny być gory i wzgorza, stołownym ich cieniem, ze wślystkiemi ich stopniami, w gruntris odryfowanemi; aby znający się za samym na plan rzutem oka, natychmiast osądzić potrafił, która jest

TAB: najwyższa góra, która nad którą panuje,

V. gdzie góry są niedostępne, gdzie wąwozami lub parowami, z artylleryą i kawalerią dostać można, lub czy też sama piechota do ich wzgorza przystąpić może; a w ogulności mówiąc nie powinna być zaniedbaną żadna szczegulność, mogąca mieć wpływanie do pozycyi i obrotow woyska.

§. 346.

Samym okomiarem osądzić, czy znacznie od nas oddalona góra, wyższą jest lub niższą od tey na ktorey stoimy, nie jest zadaniem tak łatwym do rozwiązania; ponieważ przyrodzoną okalającego perspektywą, oddalona góra, zawsze niższą nam się być zdaie od tey na ktorey stoimy; gdy mianowicie obydwóch wyfokości nie bardzo od siebie różnią się. Prędzey rozeznać można różnicę dwóch gór z trzeciej. Chcąc więc dowiedzieć się iakimi są rozmaite góry względem swej wyfokości, udaie się nayprzod na iedną z nich, i z tą uważam inne. Daymy na to że zostaię na gorze *A* i znajduię że *B* jest

wyższą od C , D wyższą od E a E wyż TAB:
szą od C ; a udawszy się do D iako nay- V.
bliższej znajduię znowu że A iest
niższą od E a wyższą od C ; otrzymuję
więc porządek gor podług wysokości to
iest B, D, E, A i C . I to ieszcze uła-
twić sobie można trzymając laskę w wy-
fokości oka przed sobą balansem lub w
rownowadze na palcu, i patrząc się z iey
dwóch końców, ku dwom przed sobą
leżącym gorom. W osądzaniu zaś tych
wysokości trzeba mieć oraz wzgląd na
ich rozmaite oddalenia; ponieważ z
dwóch rowney wysokości gor bliższa
wyższą zdawać nam się będzie.

§. 347.

Pan Tielke chce aby w rozmiarach
gor profil oraz ich na boku był przyłą-
czonym i podać, w pierwszej części
iego *Beitrage zur Kriegsgeschichte*, w dru-
gim rozdziale, naukę, iak te mają być
robione. Pożytek z tego w gorzystych
okolicach iest oczywistym, i ieszcze
większym byłby, gdyby te nie odmienia-
ły się za każdym prawie promieniem,
od punktu iakiego, lub wysokości po-

TAB: prowadzonym, oraz też mierzenie pro-

V. filow, z wielką się nie łączyło rozwlekłością. Zdać mi się być ważną rzeczą aby mieć wzgląd na przecięcia gor w uszańcowaniach wojennych. Czyby zaś te w polu, samym okiem nie prędzej poznały się, nie śmiem rozstrzygnąć.

§. 348.

W rowninach, zdarzające się pagorki i wzgorza na których można ustawić lub stawiane były działa, dokładnie odryfowanemi być powinny; a naybardziej z naywiększą starannością przenosić trzeba płotami poprzecinane okolice, iako też i groble na bagnach i błotach, i niczego opuszczać nie należy, co tylko do skutku bitwy lub utarczki, wpływanie miało, lub mieć może.

§. 349.

Jeżeli w wziętej pozycyi ataku nieprzyacielskiego oczekiwać chcemy; wyciąga roztropność, aby przed nami leżąca okolica iako też i po obu skrzydłach, iak daleko tylko bezpieczeństwo postąpić dozwoli, z wszelką dokładno-

ścią przeniesioną była; aby podług tego TAB. rozłożenie i pozycyą woyska rozporzą. V. dzić było można.

§. 350.

Jeżeli się dostąpi szczęścia, oddalenia ataku nieprzyjacielskiego, i placu bitwy otrzymania; rozciągnie się rozmiar aż do tego miejsca jeżeli potrzeba, gdzie nieprzyjaciel pierwsze swe poruszenia do ataku czynić zaczynał, i dokąd się na-
zad cofnął.

Jeżeli idąc ku sobie spotkamy się z nieprzyjacielem w jakiej okolicy, i bitwę wygramy; nakazuje wódz natychmiast przenieść na papier okolicę. Toż samo stać się powinno, jeżeli jesteśmy atakującą stroną, z pożyteczney pozycyi nieprzyjaciela zepędzimy, i do ucieczki przynaglemy. Strona tylko plac bitwy posiadająca, będzie w stanie, wystawić plantę niezawodną wygranej bitwy. Wyciąga sprawiedliwie honor, aby to tak szczęśliwe dla niego zdarzenie trwałą zawsze pamiątką niepomieci wydarze było.

TAB:

§. 551.

V. Dokonawszy tedy tym lub innym sposobem rozmiaru okolicy, i tak go rozszerzywszy, żeby umieszczonym na nim były, tak bitwa przez się, iako też z obu stron krotko przed nią odprawione obroty, jeżeli oddalenie ostatniego obozu atakującego woyska, ztamtąd rachując nie jest nadto wielkim; rysując się w nim najprzod wzięte pozycye obydwóch woysk przed bitwą; po czym naczyna się ktoremi drogami, i w wielu kolumnach atakująca strona naprzod mazerowała, lub obydwie strony spotkały się; iak i gdzie w kolumnach stanęły, lub do ataku puściły się. Daley, pozycyą obydwóch woysk, lub tego ktore ataku spodziewa się; ataki, obrony, zdarzone w tym obroty, zachodzenia i flankowania. Nie trzeba też zapominać o batteryach, i iak podług marszu naprzod, lub wstecz inną pozycyą otrzymywały. A na koniec i cofanie się zbitego woyska, i porządek lub pomieszanie w iakim się te odprawilo, umieszczonemi być powinny na rysunku, iako też i zda-

zenia które się jeszcze w tym przytra TAB:
 się mogły. V.

W naszej pozycyi i obrotach mogą być regimenta i bataliony odryfowane iak w planie obozowej Tab VI, a nieprzyacielskie wojsko podług podziałów jego i brygad. Oznaczają się regimenta i bataliony liczbą, którą we wszystkich obrotach zachowują; aby tym łatwiej, w rozmaitych odmienionych pozycjach, wynaleść każdy było można.

§. 352.

W naywięcej zaś bitwach, odprawia się częstokroć na iednym i tymże samym placu, wiele manewrow, i biorą się pozycye, które gdyby były iedne w drugich odryfowanemi, uczyniłyby plan bardzo niewyraźnym i mniej nau czającym. Dla zapobieżenia temu używa się tak nazwanych tekturek, kłapek lub małych planików, na których są odryfowane głównieysze odmiany i manewry wojsk; te tak się na plan przylepiają, żeby klappa następującego manewru, poprzedzający za każdą razą zupełnie zakrywała. Przylepia się tych

TAB: tyle ile potrzeba, iedna na drugiey, i
 V. ryluie się na każdey, dopiero co poprze-
 dzający manewr, punktowanemi liniami;
 aby tym łatwiey poiąć było można, iak-
 kim sposobem ten manewr z poprzedza-
 jącego wyniknął.

Same zaś poruszania, czyli marsze,
 oznaczają się punktowanemi liniami, dro-
 gę ich wyrażającemi, iak widać w Tab:
 VIII, w marszach kolumnami. A gdy te
 iedne przez drugie częstokroć przecho-
 dzą i krzyżują się; trzeba koniecznie
 poprowadzić pendzlem, wzdłuż tych
 punktowych linii wąski pasek, tegoż ko-
 lor, który się daie woysku obrot ten
 czyniacemu.

§. 355.

Nie tak iest łatwo iak się może wy-
 daie, ani iednego człowieka rzeczą,
 zważać manewra dwoch na bitwie znay-
 dujących się woysk; gdyż nie można być
 po wszystkich mieyscach przytomnym;
 a dym i kurzawa przeszkadza wszystko
 widzieć. Trzeba przeto rozmowić się
 w tey mierze z innemi sposobnemi Offi-
 cyerami i Inżynierami, naybardziey ra-
 dzieć

dzić się Generał i Ober-Adiutantów, i TAB: Sztabs-Oflicyerow Artylleryi, a nawet V. i u samych Generałów dowiadywać się tego i niczego nie żałować, co tylko do większej doskonałości planu zmierzać może.

§. 554.

Naypewniey dostąpić tego można, gdy z rozkazu kommanderującego Generała, Oflicyer lub Inżynierowie, rozmiar okolicy zrobić mający, i którym odryśowanie manewrow jest poruczone, w towarzystwie Generał i Ober-Adiutanta, Maiorow Brygad, i Oflicyerow Artylleryi, całą okolicę obiadą, a pierwszy, podług wyrażenia ostatnich, do razu wszystko na miejscu w planie odryśuią; coby zaś tu nieznalazło miejsca, w puliarence swym zanotują.

Wiadomość o pozycjach i obrotach, których zważać nie miało się sposobności, naylepiey by od wziętych w niewolą Oflicyerow wymuszona być mogła; z których może niektorzy nie opieraliby się towarzyszyć Inżynierom, i na samymże miejscu należyta dać im informacyą.

TAB:

§ 355.

V. Położenie i format planu tak rozporządzonemi być powinny, żeby główny front zwyciężkiego woyska, naprzód wprost był obroconym; bo rzadko się trafia, żeby zwyciężona strona, posiadając nawet ryfunek okolicy, przegraney bitwy, publicznie plan ogłaszała; luboć z pożytkiem byłoby, gdyby się to stało. Gdyby bowiem, wszystkie zdarzenia z przyzwoitą szczerością z obu stron podane były i naznaczone, a popełnione błędy bądź to dla nieznaomości okolicy, lub innych przyczyn, nie były zataione, lub ukryte; naylepszey i naydoskonalszey mogłby ztąd być plan złożony, a postępowanie takie naybardziej byłoby nauczającym dla woyskowego. W tym przypadku, może zwyciężona strona wprzód namienione położenie planu obrócić i podług frontu swego rozrządzić.

§. 356.

Planowi takowemu można przydać ozdobę, kartuszem do okoliczności stosownym w którym wypisuje się tytuł; lecz

te nie powinny w sobie zawierać ani fa- TAB: tyr, ani niczego upokarzającego, pogar- V. dzającego, lub cożkolwiek takowego co- by zwyciężonego obrazić mogło. Skro- mność zwycięzcy byłaby tym obrażoną, a podziwienie i szacunek, któremi mą- dрым swym i mężnym postępowaniem przeciwnika przeiął, wygładzonemi by zostały osobistą nienawiścią.

§. 557.

Przyłącza się na miejscu próżnym planu, lub blisko jego strony, opisanie, objaśniające plan za pomocą liter, któ- remi każdy osobny przedział naznacza się. Lecz opisanie to nie tylko na tym zawisło aby objaśnić znaczenie liter; lecz nakształt krótko zebrany i zwię- złej powieści, ułożonym być powinno.

§ 558.

Pochwały godnym i wcale słusznym jest zwyczajem, dedykować takowe pla- ny zwycięzkiemu hetmanowi. Właści- wie należałoby się to uczynić temu, komu się plan oddaje: zwyczajnie jednak zo- stawia ten chwałę takową temu, kore- go komendzie podlega, i który podiął się wszystkim dyrygować.

TAB: §. 359.

V. Aby iakom iuż spomniiał, przyłącza-
niem tabelli sztychowaney, mogącey
przewyższać wziętą miarę, nie pod-
wyższać ceny piśma tego, nie przyłą-
czyłem ryfunku do tego rozdziału. Tym
bardziej zaś bez niego obeyść się tu
można; że nie zbywa na bardzo dosko-
nałych takiego rodzaju planach; mię-
dzy ktoremi naybardziej zalecać i iako
wzory dobrze rozrządzonych Pla-
now bitw cenić mogę i powinienem,
bitwy pod *Minden*, *Fellinghausen* i *Wil-
hemsthal*; pierwszy roboty i rozmiaru
angielskiego Inżynierow kapitana a te-
razniejszego Generała Maiora *Roy*, a
drugi pod imieniem pod ten czas Pułko-
wnika *Baur*; iako też potyczki pod
Maxen, i bitwy pod *Zorndorf*, ktore nam
podarował Kapitan *Tielke* w swych *Bay-
träge zur Krieksgeschichte*.

Potrzeba mi tu ieszcze powtorzyć,
że skala z 1000 krokow na calieden War-
szawski rachując, dla takowych planow
przyzwoitey iest wielkości, i wszy-
stko bardzo wyraźnie wystawionym nią
być może.